

ВИСВІТЛЕННЯ БУДІВНИЦТВА КРЕМГЕС У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ТА ІСТОРИКО-ТЕХНІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Дослідження історії та різноманітних аспектів будівництва Кременчуцької гідроелектростанції розпочалося майже одразу після закінчення самого будівництва. Це, безумовно, не є випадковим. Створення подібного величезного промислового об'єкта є важливим джерелом досвіду для будівельників, управлінців різних рівнів, представників технічних, соціальних, а також гуманітарних наук.

Незважаючи на це, історіографія будівництва Кременчуцької ГЕС не може похвалитися великою кількістю літератури. Фактично найбільш повно побудова електростанції відображена у двох книжках - випуску №23 збірника «Энергетическое строительство» від 1961 року, який був повністю присвячений будівництву Кременчуцької гідроелектростанції, а також книга Івана Власовича Гнідаша «Кременчуцька ГЕС».

Аналізуючи 23-й номер «Энергетического строительства», слід вказати на його досить утилітарне призначення, яке полягає у розповсюдженні досвіду будівельників станції. Загалом випуск № 23 збірки «Энергетическое строительство» містить 19 авторських статей, присвячених окремим аспектам будівництва гідроелектростанції або ж так званого Нового міста.

У той же час книжка має усі риси, що характерні для подібних видань часів панування комуністичної ідеології. Зокрема, розпочинається книжка з вітання будівельникам, монтажникам та проектувальникам Кременчуцької гідроелектростанції, а також, безумовно, Міністерству будівництва електростанцій, Кіровоградському обласному комітету КПУ та обласному виконавчому комітету Ради народних депутатів Кіровоградщини. Вітання являло собою постанову ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР, що була надрукована у газеті «Правда» - центральному органі партійної преси усього Радянського Союзу, - 4 листопада 1960 року.

У вітальній постанові наголос був зроблений на тому, що збудована електростанція мала найбільшу потужність серед станцій відкритого типу без спеціальної будівлі машинного залу, регульоване водосховище, створене при ній було найбільшим на Україні, станція була побудована на два роки раніше встановленого строку, що власне і вважалося великим внеском у втілення в життя заповітів великого Леніна з електрифікації Радянського Союзу [5, арк.2-4].

Власне цей опис можна вважати своєрідним визначенням того, що у радянській економіці являла собою трудова перемога. Головними складовими її в даному випадку визначаються найбільші масштаби об'єкту, унікальні для певного роду об'єктів показники, швидкість досягнень та відповідність заповітам комуністичних вождів. Якісні показники для констатації факту перемоги у даному випадку були несуттєвими.

Першою до збірки увійшла стаття керівника будівництва І.Т.Новікова, який на момент видання книги вже перебував на посаді міністра будівництва електростанцій. Стаття розповідає про місце та роль Кременчуцької ГЕС у системі радянської енергетичної промисловості. Стаття має узагальнюючий характер і розповідає не тільки про задум та проектування гідроелектростанції на середньому Дніпрі, але й містить короткий нарис ідеї Великого Дніпра, що мала перетворити річку на величезний каскад гідроелектростанцій та водосховищ, що могли б не тільки дати країні величезну кількість енергії, але й покращити судноплавний режим, а також допомогти розвитку на посушливих територія степової України зрошувального землеробства. Також у статті коротко охарактеризоване будівництво станції та головні технічні досягнення будівельників [5, арк.5-15].

Решта статей, авторами яких є представники інженерно-технічного колективу, присвячені окремим сторонам будівництва станції. Вони скороченню строків будівництва, передовикам виробництва і новаторам, різноманітним технологічним новинкам, створенню захисних перемичок, особливостям скельних робіт, монтажу гідромеханічного устаткування головних споруд гідровузлу, особливостям монтажу гідроагрегатів, інженерному захисту від затоплення та підтоплення навколишніх територій, методам контролю якості робіт, пуску та тимчасової експлуатації станції, та окремим допоміжним роботам [5, арк.15-105].

Єдину статтю, присвячену комунальним проблемам будівництва, вмістив у збірку Головний архітектор Кременчукгесбуду В.Попов. Він дав нарис будівництва так званого Нового міста на Дніпрі, яке у майбутньому отримало назву селища Хрущов, а згодом - м. Світловодськ. Як не дивно, саме цей аспект будівництва, який з самого початку викликав численні нарікання, у збірці поданий з найменшою кількістю практичних зауважень [5, арк.141-151].

Таким чином, випуск №23 збірника «Енергетичне будівництво» фактично змальовує будівництво станції лише з одного - вузькоспеціального, - боку, а саме

розкриває будівництво станції як технологічний процес, робить акцент саме на технічному боці історії будівництва станції. При цьому людський фактор залишається поза увагою авторів не лише у питаннях висвітлення виконання суто технічних завдань, але й у питаннях побутових та комунальних, пов'язаних безпосередньо з будівництвом Нового міста. Крім того, поза увагою авторів залишалися інші аспекти, пов'язані з переселенням мешканців зони затоплення, а також побудовою Нового села.

Дещо інший характер мала книжка І.Гнідаша «Кременчуцька ГЕС». Книга побудована як послідовна розповідь про будівництво станції. Проте головним у даному творі є не технології будівництва чи електротехніка, а діяльність колективу будівельників і партійного активу станції. Автор, при цьому, робить наголос не стільки на особливостях організації праці будівельників, скільки намагається відобразити сам «дух будівництва», яке вважається йому не просто побудовою цінного промислового об'єкта, але важливим кроком на безперервному шляху просування до комуністичної мрії.

Відповідно і структура самого твору зовсім інша ніж у попередньої книги. Книжка складається з трьох глав, що відповідають етапам побудови електростанції. Перша глава присвячена діяльності колективу Кременчуцької ГЕС у період розгортання підготовчих робіт. Хронологічними рамками її є час від березня 1954 року до грудня 1955 року. Друга глава висвітлює завершення будівельних робіт підготовчого періоду і відповідає часу від січня 1956 року до листопаду 1957 року. Третя глава має назву «Достроковий пуск гідроелектростанції», але охоплює часовий період від листопаду 1957 року до жовтня 1960 року. Таким чином, остання глава охоплює не тільки етап власне запуску станції, але й етапи проведення бетонних робіт на станції, перекриття Дніпра, побудови греблі та будівлі самої станції, а також етап так званої тимчасової експлуатації станції [2].

Так само, як і у попередній роботі автор вже у вступі посилається на програму Комуністичної партії, яка однією з основ побудови матеріально-технічної бази комунізму оголосила електрифікацію країни, що відбувається у відповідності до заповіту В. Леніна. Також у вступі коротко анонсуються успіхи і досягнення будівельників станції, що, напевне, має підкреслити велич трудового подвигу колективу станції, а разом з тим і важливість праці автора книжки [2, арк.3-5].

Слід зазначити, що спорудження КремГЕС дуже часто є об'єктом уваги світло-

водських краєзнавців. Це цілком зрозуміло, адже саме створення міста прямо пов'язане з будівництвом станції. До того ж, саме місто дуже часто позиціонувалося як місто енергетиків. Окрім того, вже неодноразово згадувалося, що будівництво станції призвело до кардинальних змін у економічному, соціальному та екологічному становищі прилеглого регіону. А для новоствореного міста, що не мало давньої історії, станція була ще й одним із важливих туристичних об'єктів. Незважаючи на непоказний вигляд, будівля станції, шлюзи та різноманітні мостові конструкції вражали своїми масштабами, особливо мешканців тих регіонів СРСР, де таких споруд не було. Тож ще одним різновидом літератури, що торкалися, бодай побіжно, будівництва станції, були туристичні путівники. При цьому слід нагадати, що створювалися вони по тих же радянських канонах, що і книга І.Гнідаша, а отже мали відобразити яскравий і парадний бік будівництва і роботи станції.

У такому вигляді історія будівництва ГЕС увійшла у різноманітні популярні видання. Так, у книжці В.І.Левицького «Светловодск», що являє собою короткий краєзнавчий нарис історії міста та краю, КремГЕС та пов'язаним з нею транспортним вузлам присвячено загалом 25 сторінок, що становить близько 25% обсягу самого нарису [4, арк. 33-58].

Історії будівництва станції присвячена ціла глава - «Там, где рождается свет». Ще одна глава обсягом 26 сторінок (ще близько 25% обсягу) присвячена будівництву самого міста Світловодськ, яке також прямо пов'язане з будівництвом станції. Вона має назву «Здравствуй, Светлый город!» [4, арк.59-88].

Фактично нарис історії міста повторює книгу Гнідаша. У творі Левицького виведена та ж періодизація історії будівництва станції, так само найбільше уваги було приділено трудовому подвигу радянських будівельників, так само проігнорована маса проблем, що супроводжували побудову станції та міста. З цього прикладу можна зробити висновок про те, що спрощена та ідеалізована історія будівництва станції та Нового міста довгий час навіювалася різноманітними виданнями і врешті решт стала звичайним стереотипом сприйняття історії КремГЕС не тільки у історичній науці, але й у масовій свідомості, за винятком хіба тих, хто жив у Світ- ловодську та щоденно стикався з численними проблемами, що породив поспіх партійних керманів та будівельників.

Як не дивно, навіть видання 2004 року під назвою «Світловодськ: місто і люди» за авторством В.Журавського, О.Верстюк, Л.Мезенцевої-Журавської

фактично носить подібний «парадний» характер. Безумовно, у межах одного невеличкого видання неможливо розповісти про усі нюанси життя станції та пов'язаного з нею міста. Крім того, саме видання носить характер своєрідної презентації Світло- водська як міста з короткою, але досить жвавою історією. На перший план висунуті досягнення світловодців у історичній перспективі. Історія головних місто- утворюючих об'єктів дана стисло і максимально позитивно. Таким чином, і дане видання не вичерпує усього масиву інформації про станцію, водосховище та місто, і залишає місце для більш ретельного дослідження [3].

Інша краєзнавча розвідка - книга Олександра Зленка «От Крылова до Новогеоргиевска», також носить явно оглядовий характер і присвячена, головним чином, історії та культурі краю. Якщо у книзі і згадується Кременчуцька ГЕС, то тільки у зв'язку з затопленням тих, або інших історичних пам'яток внаслідок затоплення їх водами водосховища. З іншого боку з огляду на проблему втрат культурної та археологічної спадщини, книжка може служити певним довідником саме етнокультурного аспекту цієї спадщини [4].

Таким чином, невелика кількість наявної спеціальної літератури, що присвячена будівництву КремГЕС, не відображає усієї складності процесу створення станції. Фактично автори акцентували увагу або на суто технологічному боці справи, або ж на боці ідеологічному. У обох випадках з поля зору дослідників випадає насамперед суспільний контекст, у якому відбувався процес побудови об'єкта. Також за межами робіт залишалися численні труднощі та недоліки, що супроводжували будівництво станції і особливо створення водосховища. Саме тому в Державному архіві Кіровоградської області було започатковано спеціальний проект, метою якого є спроба переглянути усталені оцінки створення та функціонування КРЕМГЕС.

Список використаних джерел

1. Зленко А. От Крылова до Новогеоргиевска: очерки из истории // А.Зленко - г.Горишние Плавни: ЧП Алексеенко В.В., 2017.
2. Гнідаш І.В. КРЕМЕНЧУЦЬКА ГЕС. Нарис про будівництво і пуск станції (1954-1960 рр.) - Харків: Видавництво Харківського університету, 1968.
3. Журавський В. Світловодськ: місто і люди//В.Журавський, О.Верстюк, Л.Мезенцева-Журавська. - Кіровоград, Антураж-А, 2004.
4. Левицкий В.И. Светловодск: Путеводитель. - Днепропетровск: Промінь, 1981.
5. Энергетическое строительство. - 1961 г. - №23.